

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ»

ГУЗЕНКОВ С.

Україна, м.Запоріжжя,

Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти соціальна компетентність віднесена до ключових. Вона трактується як здатність особистості продуктивно співпрацювати з партнерами у групі та команді, виконувати різні ролі та функції у колективі.

Головний акцент у розвитку соціальної компетентності Стандарт покладає на освітню галузь “Суспільствознавство”, завданням якої є забезпечення реалізації можливостей розвитку учня як вільної особистості, здатної за допомогою набутих ключових та галузевих компетентностей ефективно самореалізуватися в сучасному багатоманітному глобалізованому світі та брати участь у житті демократичної, соціальної, правової держави і громадянського суспільства, вчитися протягом усього життя. Суспільствознавчий компонент галузі передбачає формування в учнів обізнаності щодо суспільних проблем, активної громадянської позиції та здатності шукати та аналізувати інформацію щодо суспільних проблем [1].

Разом із тим, Стандарт є найбільш загальним описом, положення якого потребують конкретизації, а, отже, розуміння змісту основних термінів покладається на освітян.

Так, наприклад, лауреат Всеукраїнського конкурсу «Учитель року–2011» Н. Міщанчук виділяє три аспекти соціальної компетентності: когнітивний, ціннісний та поведінковий. Когнітивний аспект представляє собою знання про правила комунікації, суспільство та його закони, процеси прийняття суспільних рішень, основи співпраці та розв’язання конфліктів. Ціннісний – це здатність відчувати власну гідність, цінувати права людини, визначати власну життєву позицію, взаємодіяти з іншими, до соціальної відповідальності та толерантного ставлення. Поведінковий компонент – це уміння співпрацювати із різними партнерами, виконувати різні ролі у групі та команді, розв’язувати конфлікти, досягати консенсусу, будувати комунікацію та брати на себе відповідальність [2, с.4].

Дещо складнішу структуру визначення сформованості соціальної компетентності пропонує київська дослідниця В. Шахрай. Вона виділяє три компоненти соціальної компетентності: соціально-рольовий, ціннісний та комунікативний. Кожен із них має когнітивні, емоційні та діяльнісні критерії.

Так, соціально-рольовий компонент розкриває усвідомлення індивідом вимог до себе як члена суспільства і соціальних груп (демографічних, етнічних, професійних тощо), формування позитивного емоційного ставлення до виконання соціальних ролей, розвиненість умінь і навичок ефективної соціально-рольової практики. Критеріями його сформованості є: когнітивний (знання щодо соціальних ролей), емоційний (ставлення до рольового набору) та діяльнісний (здатність до рольової поведінки).

Так само ціннісний компонент соціальної компетентності включає знання ціннісних основ життєдіяльності (когнітивний критерій), емоційне сприйняття цінностей (емоційний критерій) та регуляцію власної практичної діяльності на основі цінностей (діяльнісний критерій).

Нарешті, комунікативний аспект соціальної компетентності – це здатність встановлювати і підтримувати контакти з іншими людьми. Він також передбачає три критерії: когнітивний (знання з основ ефективного спілкування), емоційний (емоційне ставлення до партнерів у спілкуванні) та діяльнісний (практична комунікативна діяльність) [5].

М. Докторович трактує “соціальну компетентність” як соціально набуту здатність особистості гнучко орієнтуватися в мінливих соціальних умовах та ефективно взаємодіяти із соціальним середовищем. У своїй дисертації вона виділила чотири компоненти соціальної компетентності: когнітивно-ціннісний, емоційно-мотиваційний, інтерактивно-комунікативний, поведінково-діяльнісний.

Когнітивно-ціннісний – передбачає наявність знань, соціальних уявлень, системи цінностей особистості, розуміння соціальної дійсності.

Емоційно-мотиваційний – характеризується емоційним ставленням до соціуму та мотивами діяльності (основну роль відіграють мотиви, їх сформованість; розвиток соціально ціннісних та особистісно значущих мотивів).

Інтерактивно-комунікативний – передбачає здійснення продуктивної комунікації з індивідами та групами; виконання різних ролей комунікації.

Поведінково-діяльнісний – представлений мірою ціннісного ставлення до соціуму через поведінку та діяльність.

Аналіз підходів до проблеми формування соціальної компетентності, дав змогу дослідниці виділити такі її істотні ознаки як: наявність певного набору знань, якостей, здібностей, тобто тих складових, які забезпечують ефективну орієнтацію особистості в соціальній дійсності, а також виділити етапи формування соціальної компетентності: соціальна адаптація, соціальна ідентифікація, індивідуалізація та персоніфікація, які тривають протягом життя людини, розгортаються послідовно у відповідності до її психофізіологічного розвитку, в кожному віковому періоді набуваючи нових форм та змісту [6, с.6–7].

Як видно, і розробники Стандарту і дослідники при розумінні соціальної компетентності виходять із пріоритету суспільства над особистістю і ставлять за мету останньої – пристосуватися до соціального оточення.

Дещо інший підхід у розробників ключових компетентностей для навчання протягом життя Європейської ради. Соціальна компетентність була визначена як важливий показник процвітання та благополуччя громадян Євросоюзу у 2005 р. [4, 2]. При схожому описі соціальної компетентності європейські дослідники виходять із пріоритету особистості. Соціальна компетентність трактується ними як особистісні, міжособистісні, міжкультурні компетентності, які дозволяють індивіду ефективно та конструктивно приймати участь у суспільному та професійному житті, вирішувати конфлікти у разі необхідності. Соціальна компетентність пов'язується із персональним та суспільним процвітанням, що передбачає розуміння як індивід може забезпечити оптимальне ментальне та психічне здоров'я своє, своєї родини та безпосереднього соціального оточення, а також знання про те, як здоровий спосіб життя може сприяти цьому.

Ядром навичок соціальної компетентності автори європейського проекту бачать здатність будувати ефективну комунікацію, показувати толерантність, висловлювати розуміння різних точок зору, разом із здатністю створювати довіру, відчувати емпатію. Індивіди мають бути здатними справлятися зі стресами та фрустраціями конструктивним способом і досягати гармонії між особистою та професійною сферою.

Індивіди зі сформованою соціальною компетентністю мають бути зацікавлені в соціально-економічному розвитку, міжкультурному спілкуванні і мають бути готовими подолати упередженість та досягти компромісу [3, с.9].

Німецька дослідниця Інgrid Шун пропонує релятивістський підхід до визначення соціальної компетентності, тобто розглядати поняття не як раз і назавжди усталене, а як сукупність співвідношень між індивідуальними характеристиками, соціальними

вимогами та ситуативними характеристиками. Вона наполягає на тому, що соціальна компетентність змінюється протягом життя і залежить від розвитку в особистості таких якостей як соціальна обізнаність, соціальна навички та самоусвідомлення. Адже із 2000 р. визначення поняття змінюється під впливом соціально-економічних змін та зростаючої глобалізації, що змушує дослідників усе частіше включати до поняття толерантність до етнічних, культурних та сексуальних відмінностей [4, с.2–4].

Європейських дослідників також цікавить можливість виміряти рівень сформованості соціальної компетентності. Цим займаються фахівці із психології, соціології, соціальної психології тощо. При різниці у підходах фундаментальним лишається твердження про необхідність комплексного підходу до вимірювання соціальної компетентності як феномена, що залежить від часу та контексту, а тому має вивчатися на принципах міждисциплінарності, довготривалих вимірювань із урахуванням характеристик віку, території та контексту, індивідуальних характеристик, а також міжгенераційних зв'язків [4, с.10].

А. Карл-Хайнс та К. Лінден-Мюллер трактують соціальну компетентність як базовий результат освіти, що походить від сім'ї та освітніх інституцій одночасно [7, 8] і трактують її як здатність досягати індивідуальних цілей при соціальній взаємодії, одночасно будуючи позитивні взаємовідносини з іншими у часі та різних ситуаціях [7, с.10]. Підкреслюють її багатомірність та інтерактивний характер [7, с.14].

Таким чином, при схожості формулювань очевидна світоглядна різниця – вітчизняні автори більше уваги приділяють пристосуванню до суспільства, а європейські – індивідуальності та побудові комфортних стосунків особи та суспільства із акцентом на примат саме особистості.

При цьому як у європейських, так і українських дослідників однією із головних постає проблема критеріїв сформованості соціальної компетентності. Вітчизняні дослідники, пропонуючи власні критерії, не завжди обґрунтовують показники їх валідації. Для їх європейських колег провідним постулатом є багатомірність та інтерактивний, ситуативний характер соціальної компетентності, а, отже необхідність комплексних підходів до критеріїв вимірювання рівня її сформованості.

Література:

1. ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ базової і повної середньої освіти. ЗАТВЕРДЖЕНО постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/often-requested/state-standards/>
2. Міщанчук Н. Формування соціальної компетентності дитини через дієве партнерство вчителя та учнів // Історія України – 2011. – №39(727). – С.3–6.
3. The Key Competences for Lifelong Learning – A European Framework is an annex of a Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for

lifelong learning that was published in the Official Journal of the European Union on 30 December 2006/L394. Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/LexUriSer v/site/en/oj/2006/l_394/l_39420061230en00100018.pdf.

4. Schoon Ingrid. Measuring social competencies // German Council for social and Economic Data (RatSWD). Working paper series №58. – 14 с.

5. Шахрай В.М. Критерії та показники визначення сформованості соціальної компетентності особистості // Електронний ресурс. Режим доступу: http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/15/statti/shahray.htm

6. Докторович М.О. Формування соціальної компетентності старшого підлітка з неповної сім'ї. – Рукопис. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка. – Інститут проблем виховання АПН України, Київ, 2007. – 15 с.

7. Karl-Heinz Arnold. Carola Lindner-Müller Assessment and development of social competence: introduction to the special issue // Journal for Educational Research Online Journal für Bildungsforschung Online. – Volume 4 (2012). – №.1. – pp. 7–19.